

تعلیم، سائنس تے
ثقافت لی افوام
متحدہ دی تنظیم

کیوں

سانوں کجھ پڑھایا جاوے
ہولوکاسٹ دے بارے اچ؟

2013 وچ اقوام متحدہ دی تعلیمی، سائنسی تے ثقافتی تنظیم 7, Place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France دے ولوں چھاپیا گیا سی۔

ایہہ کتابچہ یونیسکو (UNESCO) تعلیم دے شعبہ، پیرس دی اک تصنیف اے۔

ایس تصنیف اچ آئزے وڈے حصہ پاروں جناب اسٹیفن فینبرگ (Stephen Feinberg)، تعلیمی مشیر، دی خصوصی تعریف کرنا بہت ای ضروری اے۔

بابر دے دوجے ہم خیال تجزیہ کاران دا وی خصوصی شکریہ، جنان ناواں اچ جناب رچرڈ فریڈمین (Richard Freedman) (دکھنی افریقہ بولوکاسٹ تے جینوسائیڈ فاونڈیشن)، کیرین پولاک (Karen Polak) (این فرینک ہاؤس) تے پاؤل سالومنز (Paul Salmans) (انسٹیٹیوٹ آف ایجوکیشن، یونیورسٹی آف لندن) نیں، جنان تے ایس مسودہ لئی بہت ودھیا تبصرہ فراہم کیتا۔

© UNESCO 2013

سارے حقوق محفوظ نیں۔

سرورق تصویراں:

سوٹ کیس جیپڑے اوسچاوتز برکینو (Auschwitz-Birkenau) اچ جلا وطن کیتے جان آلے لوکان دے چوری کیتے گئے سن
Auschwitz-Birkenau اسٹیٹ میوزیم/ Pawe Sawicki

اوشوٹز برکینو اسٹیٹ میوزیم وچ کنبے دی تصویراں دی نمائش
© اوشوٹز برکینو اسٹیٹ میوزیم/ پاؤل ساویکی (Pawe Sawicki)

اینی ہورووٹز (Any Horowitz) جنوں 9 ورہیاں دی عمر اچ 11 ستمبر 1942 نوں فرانس توں اوشوٹز اچ جلا وطن کیتا گیا سی
© Mémorial de la Shoah/CDJC/Coll. کلار سفیلڈ

اپ لوڈنگ ریمپ تے وڈا ہوا جنوں "موت دا ہوا" سدیا جاتا سی
© Auschwitz-Birkenau اسٹیٹ میوزیم
Tim Gulick ©

UNESCO دے ولوں ڈیزائن کیتا تے چھاپیا گیا

ED-2012/WS/6

کیوں

سانوں کجھ پڑھایا جاوے ہولوکاسٹ دے بارے اچ؟

- 4 نسل کشی دی اک صدی
- 7 ہولوکاسٹ اک طے شدہ تاریخی ویلا سی
- 8 نسل کشی قسمت دا لکھیا نئی اے
- 9 ریاست تے شہری ذمہ داریاں رکھدے نیں
- 11 چپ رہنا ظلم دا ساٹھ دیندا اے
- 12 تعصب تے نسل پرستی دیاں مڈھ بوندی نیں
- 14 جدید ٹیکنالوجی دا بھیرا ورتارا وی کیتا جا سکدا اے
- 15 ہولوکاسٹ دے بارے اچ سکھان پاروں
استادان نوں چنوتیاں تے موقع پیش آندے نیں
- 18 سکھان لئی وسیلے ہولوکاسٹ تے دوجی نسل کشی

ہولوکاسٹ دے بارے اچ کیوں سکھایا جاوے؟

دوجی جنگ عظیم دے فوراً بعد متحدہ قومان، جیہڑیاں ایس جنگ اچ لڑائیاں لڑ چکیاں سن، تے اونہاں نے نازیاں نوں ہرایا سی، نے مل کے یونیسکو نوں بنایا سی۔ نسل پرستی دا نظریہ جیہڑا جرمنی دی سرکار اچ محرک دا کارن بنڑیا، نے اونہاں کاروائیاں دی اجازت دتی، بلکہ حوصلہ افزائی کیتی جیہڑی ایس توں پہلاں تاریخ اچ کدی وی نئی واقعہ بوئیاں سن۔ ایس توں پہلاں کدی وی، انسانی حیاتی دی ایہوجئی بے وقعتی نال، معاشرے اچ موجود عام لوکی ملٹری منصوبہ سازاں دا انج نشانہ نئی بنے سن۔ ایس توں پہلاں اک ریاست نے کدے وی، اپنی قومی پالیسی دے حصہ دے طور تے، کسے گروپ جیس نوں زندہ رہن دے قابل نہ سمجھیا جاوے، اوہدی مکمل تے کلی تباہی لئی انج تعاقب کیتا سی۔ نازی جرمنی دی تاریخ دے عین مرکز اچ ہولوکاسٹ یا شوہ (Shoah) دی حقیقت موجود اے، نازی جرمنی تے ایہدے رابطہ کاراں دی ہر یہودی مرد، عورت تے بال، جیہڑے ایہدے وس ہون، نوں مارن دی کوشش، اک براعظم توں وی ودھ کے وڈی تعداد اچ انساناں دی نسل کشی دا پروگرام، ایس دی ایس توں پہلاں کوئی مثال نئی لیہدی اے۔

“نسل کشی دی تاریخ جیس دا دوجی جنگ عظیم اچ ارتکاب کیتا گیا سی اوہ صرف ماضی توں ای تعلق نئی رکھدی اے۔ ایہہ اک 'زندہ تاریخ' اے جیس دا کسے پس منظر، وسیب، یا مذہب توں وکھو وکھو اسی ساریاں نال تعلق اے، ہولوکاسٹ توں بعد، دوجی نسل کشی دے واقعات کئی براعظماں اچ واقع ہو چکے نیں اسی ماضی توں چنگا سبق کیویں سکھ سکدے آن؟”

محترمہ ارینا بوکوا (Irena Bokova)، یونیسکو دی ڈائریکٹر جنرل،
27 جنوری 2012

ہولوکاسٹ کی اے؟

ہولوکاسٹ اک منظم، بیوروکریٹک، ریاست دی مالی معاونت نال، عقوبت رسانی تے نازی دور دی سرکار تے اہدے اشتراک کاراں دے ولوں تقریباً سٹھ لاکھ یہودیاں دا قتل سی۔ "ہولوکاسٹ" یونانی ماخذ دا اک لفظ اے جیہدا مطلب اے "آگ دے ذریعے قربانی"۔ نازی جیہڑے جرمنی وچ 1933 اچ اقتدار اچ آ گئے سن، اوہ یقین رکھدے سن کہ جرمنی اک "نسلی برتری آلا" ملک سی تے یہودیاں نوں "کم تر" تے اوس نال نہاد جرمن دے وسیب اچ اک بدیسی خطرہ دے طور تے سمجھیا گیا سی۔

ہولوکاسٹ دے زمانہ اچ، جرمنی دے حکام نے آپنڑے "نسلی برتری" دے نظریات پاروں دوجے لوکاں دے وسیب نوں وی ہدف بنایا: روما (جیسی)، معذور، تے کجھ سلاقی لوک (پولینڈی، روسی، تے دوجے۔) دوجے گروپاں دی سیاسی، نظریاتی، تے رویہ دی وجوہات پاروں، جناس وچ، کمیونسٹس، سوشلسٹس، شاہدین جیہوا (اک عیسائی فرقہ)، تے ہم جنس پرست لوک شامل سن۔

یونائیٹڈ اسٹیٹس ہولوکاسٹ میموریل میوزیم، واشنگٹن، ڈی سی امریکہ

ہولوکاسٹ نازی دور دی سرکار تے اہدے اشتراک کاراں دے ولوں تقریباً سٹھ لاکھ یہودیاں دا قتل سی۔ 1941 دیاں گرمیاں اچ جرمنی دی سوویت یونین تے چڑھانی تے یورپ اچ مئی 1945 اچ جنگ دے اختتام تے، نازی جرمنی تے اہدے شریک جرمان نے اپنے بس اچ موجود ہر یہودی نو قتل کرن دی کوشش کیتی کیوں جے نازیاں دا یہودیاں نال امتیاز 1933 اچ ہٹلر دے اقتدار اچ ان دے ویلے توں ای شروع ہو چکیا سی، بہت سارے تاریخ دان سمجھدے نیں کہ ایہہ ہولوکاسٹ دے دور دا مڈھ سی۔ صرف یہودی ای ہٹلر دے دور دے مظلوم نئی سن، بلکہ اوہ اک ایہوجیا گروپ سی جنہوں نازی پوری طرح تباہ و برباد کرنا چاہندے سن۔

یاد ویشم (YadVashem)، یروشلم، اسرائیل

پیرس اچ یونیسکو دا ہیڈکوارٹرز
UNESCO/Michel Ravassard ©

یونیسکو دا مشن امن نوں قائم کرنا، غربت دا خاتمہ کرنا، پائیدار ترقی تے وسیب دے وچکار تعلیم، سائنس، ثقافت، رابطہ کاری تے معلومات دے ذریعے گلاس باتاں کرنا اے۔ یونیسکو ایہہ یقین رکھدی اے کہ یورپ دے نسل کشی اچ اترائی؛ ایس دے بعد بین الاقوامی قانون دے ارتقاء تے اداریاں دا قیام جیہڑا نسل کشی نوں روکدا اے، دے قیام دا کارن سمجھن لئی، تے وڈی تعداد اچ لوکاں دے قتل دیاں دوجی مثالیں دا دھیان نالا تقابل کرنا مستقبل دی کسے نسل کشی تے اجتماعی تشدد دے روکن یا تدارک اچ مدد کر سکا اے۔

نسل کشی دی اک صدی

جغرافیائی حدود توں ہٹ کے، ساری انسانی ثقافت، رویے دے نال نال، دوجے لوکاں دے قتل اچ ملوث رئیاں نیں۔ جیویں کہ تباہی دے ہتھیار ہور ودھ گئے سن، ایس پاروں مرن آلیے لوکاں دی تعداد وی بہت ای ودھ گئی سی۔ یورپی یہودیاں دی نسل کشی دے نال نال، نازی جرمنان نے روما (اک جرم جنوں بعض اوقات پوراجموس، "عظیم ہڑپ کرنا: یا ساموداری پین"، "عظیم موتاں" سدیا جاندا اے)، پولینڈ دے لوکاں دا عظیم قتل عام تے معذوراں دی عظیم اجتماعی قتل عام وی کیتا۔ اونہاں نے تیس لاکھ توں ودھ روسی جنگ دے مجرمان دے قتل عام دا ارتکاب کیتا سی، قبضہ کیتی گئے علاقیاں اچ ان گنت لوکاں دا قتل کیتا، تے ایس دے علاوہ لاکھ توں ودھ لوکاں دا سیاسی مخالفت، ہم جنس پرست تے شاہدین جیہوا (اک عیسائی فرقہ) دی قتل عام کیتا۔ ایہ حملہ انسانی قدراں تے بہت ای صدماتی سی، اک پولش یہودی وکیل، رافیل لیمکن (Raphael Lemkin) نے دوجی جنگ عظیم اچ اینوں بیان کرن لئی اک نواں لفظ بنایا اوہ سی: نسل کشی۔

ڈاکٹر رافیل لیمکن (Dr Raphael Lemkin) جنہاں نے
ایہہ گلاں دسیاں
"نسل کشی"
UN Photo ©

1948 اچ اپنایا گیا، نسل کشی دے جرم دا تدارک تے سزا لئی اقوام متحدہ دے کنونشن، دی شق 2 دے مطابق نسل کشی دا مطلب بیٹھ دتیاں کوئی وی عمل اے، جیس دا مقصد اک فریق قومی نسل، نسلی یا مذہبی گروپ دی کلی یا جزوی طور تے تباہی مقصد ہوئے، جیویں کہ:

- (a) گروپ دے ممبران نوں مارنا؛
- (b) گروپ دے ممبران نوں سنگین جسمانی تے ذہنی اذیت دینا؛
- (c) جان بچھ کے کسے گروپ لئی ایہوجنی زندگی دے حالات پیدا کر دینا جیہڑا اوبدی کلی یا جزوی طور تے تباہی لیان لئی ترتیب دتا گنیا ہووے؛
- (d) گروپ دے اندر بال جمن دی روک تھام لئی اقدامات عائد کرنا؛
- (e) اک گروپ دے بالان نوں زبردستی کسی دوجے گروپ اچ تبدیل کرنا؛

لیمکن (Lemkin) نے "نسل کشی" دا لفظ استعمال کیتا یونانی اچ *geno* یعنی جیہڑا نسل یا قبیلہ لئی ورتیا جاندا اے، تے *cide*، لاطینی دا لفظ مار مکان لئی۔

بہانویں کہ جیت جان آلی قومماں نے 1945 اچ اہوجئے جرم دے خاتمہ تے زور دتا سی تے ایس لئی اک معاہدہ وی کیتا جیہدا مقصد مستقبل اچ نسل کشی دے قدم نوں روکنا سی (1948 نسل کشی دے جرم دا تدارک تے سزا لئی اقوا متحدہ دا کنونشن)، جنگ عظیم II دے مکن توں لے دے دوجی نسل کشی تے اجتماعی تشدد دنیا دے کجھ حصیاں اچ واقع ہو چکیا اے۔ جیویں کہ نسل کشی دے جرم ویلے گزرن نال پتہ چلے نیں، ایس لئی سیاستدانان، علماء، تے سارے جگ اچ فکر مند شہریاں نے تاریخ تے ایہہ وضاحت کرن دی کوشش اچ کہ کیویں انسانیت اک واری فیر نسل کشی نوں روکن اچ ناکام ہوئی اے، لئی ہولوکاسٹ دے "سبق" دے حوالے بیان کیتے نیں۔ کی ہولوکاسٹ تے دوجے نازی جرائم دے پڑھائی دے ذریعے نسل کشی تے اجتماعی تشدد دی روک تھام دے بارے اچ سیکھیا جا سکدا اے؟

کی ہولوکاسٹ تے دوجے نازی
جرائم دے پڑھائی دے ذریعے
نسل کشی تے اجتماعی تشدد دی
روک تھام دے بارے اچ سیکھیا
جا سکدا اے؟

PREFECTURE D'INDRE-&LOIRE

Carte d'identité

JUIVE

Any Horowitz

Emprunte digitale :

Nom : **HOROWITZ**

Prénoms : **Anny- Yolande**

Profession : **sans**

Né le **2 Juin 1933**

à **STRASBOURG**

Département d **u Bas Rhin**

Domicile : **21, rue Rode - BORDEAUX (Gironde)**

A **TOURS** , le **4 Décembre 1940**

Le Préfet,

Signalement :

Taille :

Cheveux : **blond**

Moustache :

Yeux : **bleus**

Signes particuliers :

Nez : **rec.**

Forme générale du visage : **all.**

Teint : **rosé**

Corp. : **moy.**

Any

PREFECTURE D'INDRE-&LOIRE

اینی ہورووٹز (Any Horowitz) جنوں نو ورھیاں دی عمر اچ 11 ستمبر 1942 نوں فرانس توں اوشوٹز اچ جلا وطن کیتا گیا سی © Mémorial de la Shoah/CDJC

ایس تاریخ دا معائنہ کرنا اچ دی دنیا اچ نسل کشی دے خطرہ دے بارے اچ شعور اچ وادھا کرنا اے تے ہر بندہ دے حقوق تے سارے جگ دیاں قدراں لئی تعریف نوں سمٹے لیاندا اے۔

ہولوکاسٹ اک طے شدہ تاریخی ویلا سی

“بھانویں تسی وسطی
افریقہ، چین، دکھنی
بحرالکابل، یا
سوئٹزر لینڈ اچ
رہندے سو، تہانوں
اونہاں خطریاں نال
آگاہ رہنا چائیدا،
جیہڑے نسل کشی
پاروں پیش آندے
نیں۔ ہولوکاسٹ دے
بارے اچ تعلیم دینا
انسانیت نوں
اجتماعی قتل دی
انتہاء توں جیس حد
تائیں ممکن ہووے
دور ہٹانا۔”

یہودا باور (Yehuda Bauer)،
مورخ، یونیسکو، 31 جنوری 2012

ہولوکاسٹ دے بارے اچ تعلیم دینا تے جائزنا سارے جگ دے مسئلیاں ول دھیان لے جاندا اے جیہڑا یونیسکو دی امن تے اک دوجے دیاں سمجھ دے فروغ دین دیاں کوشش لئی اک مرکزی اہمیت رکھدا اے۔ ہولوکاسٹ انسانی تاریخ اچ اک طے شدہ تاریخی ویلا سی۔ تاریخ دان دسدے نیں کہ ہولوکاسٹ اچ اوہ خصوصیات سنجیہڑی دوجیاں نسل کشی اچ شامل نیں (مثال دے طور تے خصوصی مظلوم گروپ یا گروپس، اوس گروپ دے خلاف بیہمانہ عام تشدد، تے انسانی حیاتی دی بقا لئی ضروریات نوں ڈک لینا)، فیر وی ایس اچ اوہ عناصر وی پائے جاندے نیں جیہڑے ایس توں پہلاں کدے وی واقع نئی ہوئے سن۔ مثال دے طور تے، ایہہ نازیاں دی نیت سی کہ اوہ آپنڑے تسلط دی حدود دے وچکار ہر اک یہودی نوں قتل کرن گے۔ پور ودھ کے، یہودی لوکاں دے قتل عام نے کسی عملی مقصد دے لئی سہولت نئی فراہم کیتی۔ جدوں کہ دوجا نسل کشی تے اجتماعی تشدد دا اکثر اقتصادی، سیاسی، یا فوجی محرکات ہوندے نیں جدوں کہ یہودیاں دا قتل ایساں وچوں کسی کارن وی نئی سی۔ اونہاں دی تباہی دی بنیاد نسل پرستی دے نظریات تے سی جیہڑی ایس گل تے قائم سی کہ “اک نسل قومماں دی حیاتی اچ اک فیصلہ کن تے ڈھلائی آلی طاقت اے۔ زبان، ثقافت، رسم و رواج، تقوی، روایات، حیاتی گزارن دا ڈھنگ، بلکہ قانون، سرکاری فارم تے معیشتاں، حیاتی دی ساریاں قسماں دی بنیاد نسلی متعین کیتی جاندے اے (Der Reichsführer SS/SS Hauptamt, Rassenpolitik, Berlin, 1943)۔“ نازی نظریہ ساز لئی نسل، وی درجہ وارانہ سن، جیہدا مطلب اے کہ کجھ نسلان اعلیٰ سن جدوں کہ کجھ نو، اونہاں دے قتل دا جواز پیش کردیا، “طفیلی” سمجھیا گیا سی۔ ایہدی تاریخ اچ پہلاں کدی کوئی مثال نئی سی۔ ایساں نظریات نے یونیسکو دے بنیادی اصولاں دا قطعی انکار کیتا، جیہڑے: نسل، جنس، مذہب یا زبان دے لحاظ توں بغیر مساوات، انصاف نوں پروان چڑھان لئی بنایا گیا سی۔ ایس تاریخ دا معائنہ کرنا اچ دی دنیا اچ نسل کشی دے خطرہ دے بارے اچ شعور اچ وادھا کردا اے تے ہر بندہ دے حقوق تے سارے جگ دیاں قدراں لئی تعریف نوں سمٹڑے لیاندا اے۔

نسل کشی قسمت دا لکھیا نئی اے

قتل عام ایس پاروں واقع ہوندا اے، کیوں جے لوک تے عوام ایہو جئے فیصلے کردے نیں جیہڑے امتیاز تے ظلم و ستم نوں ہوا دیندے نیں۔ جدوں ایناں سیاسی انتخاباں تے توجہ دیو، طلباء تاریخ بنان اچ قابل قدر بصیرے حاصل کردے نیں۔ مثال دے طور تے، جدوں ایس گل دی تلاش کریے کہ یورپ تے امریکہ بھر اچ سرکاراں نے عین اوس ویلے امیگریشن تے پابندیاں کیوں لا دتیاں سن جدوں یہودیوں دے خلاف ظلم و ستم ساریاں حدان توں اگے ودھ گئے سن، تے طالب عمار نوں پتہ چلدا اے کہ سیاسی فیصلیاں دے کنے ہولناک نتیجے نکل سکدے نیں۔ بعد اچ جدوں نسل کشی تے انسانیت دے خلاف جرم دیاں دوجی مثالان تے غور کریے، تے اوہ سمجھ جاندے نیں کہ انسان دی بنائی ہوئی آفات حادثات نئی نیں تے اونہاں نوں روکیا جا سکدا اے۔ جدوں احتیاط نال ہولوکاسٹ دی پڑھائی کریے، تے اک فرد ایہدی پیچیدگی لئی قدر شناسی حاصل کردا اے تے احساس ہوندا اے

کہ واقعات دی سادہ طور تے وضاحت وہ نئی کیتی جا سکدی اے بلکہ ایہہ بہت سارے تاریخی، اقتصادی، مذہبی تے سیاسی عوامل دا نتیجہ نیں۔ ایہدے بدلے اچ، ایس پاروں سمجھداری پیدا ہوندی اے جیہڑی نسل کشی دی ممانعت کردی اے تے خبردار کرن دیاں اشاریاں دی شناخت دے نال اجتماعی تشدد دا سلسلہ شروع ہو سکدا اے۔

انسان دی نازل کیتیاں
آفتان تاریخ دے
حادثات نئی نیں تے
ایناں توں بچیا
جاسکدا اے

© Mémorial de la Shoah/CDJC

پہڑا مار "یوتھو نیسیا" مرکز، جرمنی
 اچ نرسنگ دا عملہ
 © Mémorial de la Shoah/CDJC

ریاست تے شہریاں دی ذمہ داریاں نیں

بولوکاسٹ دی پڑھائی طالب علمان نوں سیاسی ذمہ داریاں دے بارے اچ سوچن تے سرکاری ڈھانچے دے کام کاج کرن نوں ہور جانن آلے پاسے لے جاندا اے۔ بولوکاسٹ قانون دے ولوں اک درست اک ریاست دی مہم جوئی سی۔ ایہدی پڑھائی پرتشدد مقصدان لئی سیاسی طاقت دے چنگے تے مندے ورتارے اتے اک قومی سطح تے بالآخر اک بین الاقوامی سطح تے سوالات اٹھاندا اے۔ مثال دے طور تے، سرکاری تے نیم سرکاری تنظیمان جیویں کہ S.A. یا کہ S.S. پیرا ملٹری یونٹس دے کردار دی اک سوجھ بوجھ

حملہ اچ تے بہودی آبادی دی تقریباً تباہی اچ، نہ صرف کہ جرمنی بلکہ زیادہ تر یورپ اچ ریاست، کلے فرد تے معاشریاں اچ مجموعی حیثیت نال، ودھدیاں بوئیاں انسانی حقوق دیاں خلاف ورزیاں پاروں شعور اچ وادھا کرے گا۔ نازی جرمنی دے جیوین سدیا جاندا اے "آپریشن T4" رحمدلانہ قتل پروگرام اچ جرمنی دے ڈاکٹراں تے نرساں دے کماں دا اک معائنہ (جیس دے دوران 200,000 توں ودھ ذہنی یا جسمانی معذور لوکاں، عورتاں تے چھ سال توں وڈے بالال دے قتل دا کارن بنیا) اک ہور مثال اے۔ ایسی طرح، یورپ دے پوربی حصیاں اچ آئن سیٹزگروپن (خصوصی قاتل اسکواڈ) دے کام دے حصہ دے طور تے ریگولر جرمنی دے فوجیاں دی دس لاکھ یہودیاں دے قتل اچ شمولیت انسانی رویے، مطابقت تے نظریات دی طاقت لئی پوچھ گچھ دے ول لے جاندا اے، مختصر ایہہ کہ، سرکاری ذمہ داری اچ کیتے گئے افعال جیہڑے بین الاقوامی تسلیم کیتے گئے انسانی حقوق دی خلاف ورزی سن اچ قانون لئی سوسائٹی دی وابستگی۔ ہولوکاسٹ دے بارے اچ تعلیم دینا جواناں نوں اوہ نظریات سمجھن اچ مدد کر سکدا اے جیہڑے مفید ثابت ہو سکدے نیں جدوں اجتماعی قتل عام دیاں دوجیاں مثالیں تے غور کریے۔ جدوں شاگرد دوجے وڈے پیمانے تے انسانی حقوق دی خلاف ورزیاں دی تاریخ پڑھدے نیں، تے اوہ ہولوکاسٹ بارے اچ اپنی سمجھ ورتن دے قابل ہون گے تے عالمی شہریاں تے طور تے آپی ذمہ داریاں سمجھن دے ہور قابل ہون گے۔

وٹنز (Vinnitza), یوکرائن، جرمنی دے فوجی اک آئن سیٹزگروپن (Einsatzgruppen) فوجی ولوں اک بہودی دا قتل ہونڈیاں ویکھ رنیے نیں، جولائی 1941 © YadVashem

ہولوکاسٹ دی تاریخ واضح طور تے
قومی سطح تے بالآخر اک بین الاقوامی
سطح تے پرتشدد مقصدان لئی سیاسی
طاقت دے چنگے تے مندے ورتارے
تے سوالاں نوں حل کردا اے۔

چپ رہنا ظلم دا ساتھ دینا اے

چیون سیمپو سوگیہارا (ChiuneSempo Sugihara)، کونو اچ،
جاپان دے فونصل جنرل، نے 2,000 توں ودھ ویزے جاری کیتے،
انج یہودیوں پناہ گزیناں نوں یورپ توں فرار ہون اچ مدد کیتی۔
© YadVashem

جدوں سرکار دوجیاں لئی
وحشیانہ اقدامات کر رئی
ہووے تے کجھ نہ کرنا
سازش اچ ای شریک
جرم ہونڈ دی اک شکل
اے، جیڑا ہولوکاسٹ دی
صورت اچ، شریک
کاراں دے کم نوں ہور
ودھ کے وسیبی طور تے
قابل برداشت بنا دتا سی۔

جدوں سرکار دوجیاں لئی وحشیانہ اقدامات کر رئی ہووے تے کجھ نہ کرنا سازش اچ ای شریک جرم ہونڈ دی اک شکل اے، جیڑا ہولوکاسٹ دی صورت اچ، شریک کاراں دے کم نوں ہور ودھ کے معاشرتی قابل برداشت بنا دتا سی۔ جدوں کہ ایہہ گل قابل یقین حد تائیں دکھاندی اے کہ یورپ اچ زیادہ تر لوکی نازیاں دے وحشیانہ ظلمان دے خلاف نئی بولے سن، ایس لئی کسی کلے بندے یا گروپاں دے اثرات دی پڑھائی جیس نے ایہدے خلاف کوئی کاروائی نئی کیتی سی واضح طور تے دوجیاں دے حقوق لئی گل کرن دی ناٹیر نوں دکھاندا اے۔ اپناں دی سب توں روشن مثالوں اونہاں ہزاروں غیر یہودی لوکاں دیاں نیں جنہاں نے ہولوکاسٹ دے دوران اپنی حیاتیاں نوں خطرے اچ پا کے یہودیاں نوں قتل ہونڈ توں روکیا، جیویں کے: اونہاں نوں چھپا کے، جعلی کاغذات دے کے، بالوں نوں بچا کے یا لوکاں نوں فرار اچ مدد دین پاروں۔ بچان آلے تے مدد کرن آلیاں نے دوجی آبادی دی بے حسی تے دے مقابلہ اچ زبردست خطریاں دے باوجود حوصلہ مندی تے انسانیت دے نال کاروائی کیتی، اونہاں نے اسی کم اچ ساتھ دین توں انکار کر دتا جدوں اونہاں دے نال دے انساناں تے ظلم کیتا جا ریا سی۔

اک ہور سطح اتے، کاروائی دی ایہہ طاقت نوں جرمن ریخ اچ معذور لوکاں نوں قتل کرن دی نازی قیادت دی "T4 رحمدلانہ قتل" دی پالیسی نوں چیلنج کرن آلے کجھ مذہبی رہنماواں دی اعمال اچ مثال دے طور تے ویکھیا جا سکدا اے۔ غیر یہودی جرمن عورتاں دے افعال وی قابل ذکر نیں، جنہاں نے فروری 1943 اچ، ایس ناں توں سدی جان آلی "روزن سٹراس" مظاہریاں اچ اپنے یہودی شوہراں دی گرفتاری دے خلاف احتجاج کیتا سی۔ اونہاں دا احتجاج شدید ہوندا گیا جدوں کہ اونہاں بندییاں نوں مارچ 1943 اچ رہا کر دتا گیا سی۔ ایہہ مثالوں ظاہر کردیاں نیں کہ بعض اوقات تعمیری کلے لوکاں دے کم تے اجتماعی کارروائیاں وی کدی کدی ظلم دیاں سرکاراں تے مثبت اثر کردیاں نیں جیہڑی شہریاں دے بنیادی انسانی حقوق توں انکار کر دیاں نیں۔

تعصب تے نسل پرستی دیاں مڈھ ہوندی نیں

نسل کشی، اجتماعی تشدد تے انسانی حقوق دی خلاف ورزیاں نوں اکیویں صدی اچ تاریخی تے موجودہ دور دیاں حقیقتاں دیکھدیاں ہوئیاں، بولوکاسٹ دا اک احتیاط نال پڑھائی تعصب کے منہ مہار دیاں سیاسی، اقتصادی، تے سماجی پھیلاؤ دی اک چنگی سمجھ داری لیاوے گا۔ گروپس دی "دوجے" دے طور تے شناخت، اونہاں دی دقیانوسیت، بدنامی، انسانیت سوزی، تے حتمی تباہی دے نوں نا صرف نازیاں دے یہودیاں تے روما دے نال برتاؤ اچ ویکھیا جا سکدا اے، بلکہ روانڈا اچ ٹٹسی (1994) یا کمبوڈیا اچ نسل کشی دی جاری طبقاتی نظریاتی بنیاد دی عام جنگ (1975 - 1979) اچ وی ویکھیا جا سکدا اے۔ بولوکاسٹ دے بارے اچ پڑھانا تے سیکھنا طالب علمان نوں اقلیتاں دی پوزیشن دے بارے اچ حساس بنا سکدا اے۔ اونہاں طریقہ کار دا تجزیہ جیہڑے بولوکاسٹ دا کارن بنڈے نیں اونہاں نوں تنوع نوں سمجھن تے اوبدی تعریف کرن اچ مدد کر سکدا اے نہ کہ ایس نوں ساریاں جھگڑیاں دی اک بنیادی وجہ سمجھیا جاوے۔

“نسل کشی دے بارے اچ میری سمجھ اے کہ ایہہ شناخت توں متعلق تنازعہ دی انتہائی شکل اے جیہڑی گروپاں دے وچکار صرف اختلافات نال ای نئی جڑی ہوئی اے، بلکہ اونہاں اختلافات دیاں پیچیدگیاں، جیہڑی مجموعی مساوات، امتیاز، پسماندگی، اخراج، بدنامی، انسانیت سوزی تے بنیادی حقوق دا انکار اے اچ عکاسی کیتی جاندی اے۔ روک تھام دی سب توں زیادہ مؤثر شکل مساوات، شمولیت، بنیادی حقوق دا احترام تے جمہوری قدراں تے طرز عمل دی پابندی دے انتظام دی تعمیر اے۔”

فرانسس ڈینگ (Francis Deng)، نسل کشی دی روک تھام لئی اقوام متحدہ دے سیکرٹری جنرل دا خصوصی مشیر، تفویضی کام نوٹ 2012

قدیم مذہبی یہود مخالف، یہودیاں نال
 تعصب یا اونہاں دی نفرت، جنوں یہود
 دشمنی دے نال جانیا جاندا اے، نووے
 دور اچ نویں شکلاں اپنا چکی اے۔

© Mémorial de la Shoah/CDJC

یہود دشمنی

نازیاں دا اک نسلی نظریہ دے ہیٹھ، یہودیاں نوں ہدف بنانا، ایس گروپ دے لوکاں اتے کوئی پہلا حملہ نئی سی۔ قدیم مذہبی یہود مخالف، یہودیاں نال تعصب یا اونہاں دی نفرت، جنوں یہود دشمنی دے نال جانیا جاندا اے، نووے دور اچ نویں شکلاں اپنا چکی اے۔ جیویں کہ یہودیاں نوں برابر حقوق دتے گئے سن، ایس لئی یہود دشمنی اچ، مساوات دی مخالفت کردیاں ہووے اک سیاسی وسعت شامل کیتی گئی سی۔ ایس دے علاوہ، نقلی سائنسی نسلی نظریات دی انیسویں صدی اچ، یہود دشمنی اک نسل پرستی حوصلہ افزائی بن گئی سی۔ ہولوکاسٹ تعصب دی ایس تاریخ دا نقطہ عروج اے۔ فیر وی، یہودیاں دے خلاف نفرت نازیوں دے ولوں شروع کیتے جان دے بعد تو برقرار رہی اے تے اج وی موجود اے، بھانویں ایہہ نفرت، تشدد یا ہولوکاسٹ دے انکار یا اونہاں واقعات نوں بھیڑا بیان کرن دے نال ہووے۔

برکیناؤ، پولینڈ.
پلیٹ فارم تے اک انتخاب،
27/05/1944
© Public Domain

“جے بربریت ساڈی تہذیب
اچ شامل اے، تے تعلیمی
کوششاں دا مقصد بربریت
دے لئے اس دی صلاحیت
نوں سمزے لیاؤنا اے۔”

،(Georges Bensoussan)

Mille et une
Nuits,
Paris, 2003

جدید ٹیکنالوجی دا مندا ورتارا کیتا جا سکا اے

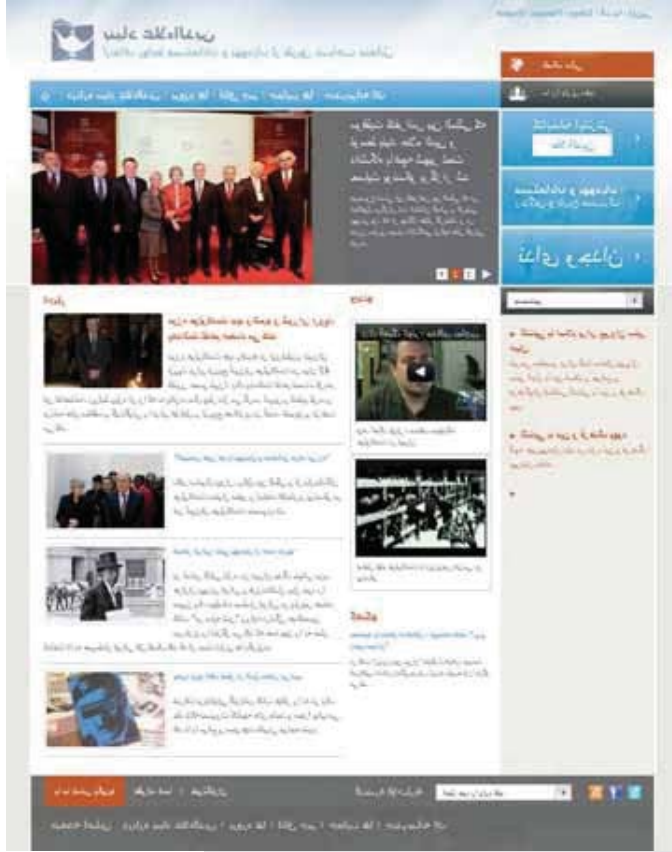
ہولوکاسٹ دا اک پڑھائی ظاہر کرے گا کہ وڈے پیمانے تے تشدد دے مرتکب افراد اپنے مقاصد نوں حاصل کرن لئی تباہی دے مقاصد کارن سب توں بہترین دستیاب ٹیکنالوجی ورتن گئے سیکھے انجینئرز تے معمار، جنہاں اچو بہت سارے جنگی طرح قائم تے اچھی ساکھ آئے کاروباراں تے فرمان نال کم کردے سن، جنہاں نے گیس چیمبرز ڈیزائن تے تعیر کر کے دتے جنہاں نے نازی صنعتی موت دے مرکزوں اچ لاکھاں لوکاں دا قتل عام کیتا۔ ہور مزید، بیسویں صدی دے نسل کشی دے واقعات اک قوم دی ریاست نے منظم کیتے سن، بیوروکریسی نے منصوبہ بندی کیتی سی، معاشرے دے مختلف حصیاں نے سہولتاں فراہم کیتی تے ریاست توں ملحق ملٹری دے گروپاں نے اپنی مرضی دے عین مطابق اپنی قاتلانہ پالیسیاں دی نہایت موثر تکمیل لئی ایناں جرائم دا ارتکاب کیتا سی۔

نسل پرستی تے مبنی پروپیگنڈا نوں پھیلان لئی روانڈا اچ ٹٹسی دی نسل کشی اچ ریڈیوز دا استعمال تے قاتلاں نوں مظلوماں دی نشاندہی کرنا وی ایس نوں درست طور تے واضح کرا اے۔ ٹیکنالوجی دی طاقت دا ایہوجیا شعور طالب علماں نوں اچ دے دور دے انسانی حقوق دے مسائل دا معائنہ کرن اچ مدد دے سکا اے، جیہڑا جواب اچ ایہوجی خلاف ورزیاں نوں روکن لئی سیاسی کاروائی تائیں لے جا سکا اے۔ گزشتہ ورہیاں دے دوران ٹیکنالوجی دے میدان اچ ایہوجی اہم تبدیلیاں ویکھدیاں ہوئے ایہہ ضروری اے۔

آشوٹز برکیناؤ جرمن نازی حراستی تے قتل گاہ کیمپ 1979ء اچ
یونیسکو دے عالمی ثقافتی ورثہ دی فہرست تے لکھیا گیا سی
© Auschwitz-Birkenau اسٹیٹ میوزیم

ہولوکاسٹ دے بارے اچ سکھان پاروں استادان نوں چنوتیاں تے موقع پیش آندے نیں

جدوں ہولوکاسٹ دے پڑھائی دی گل بوندی اے، تعلیم دے ذریعے امن نوں فروغ دین دا یونیسکو دا مینڈیٹ کلاس روم دے استادان نوں اہم تعلیمی مواقع تے دلچسپ چیلنج پیش کردا اے۔ ہولوکاسٹ سب توں زیادہ دستاویز کیتے تاریخی واقعات وچوں نیں تے استادان نوں تخلیقی تے متعلقہ اسباق دے لئی بہت سارے امکان فراہم کردے نیں۔ آسانی نال قابل رسائی بنیادی ذرائع (مثلاً دستاویزات، تصویراں، نقشے، نوادرات، ڈائری، تے یادداشتاں) اک مثبت سیکھن دے ماحول دی تخلیق دے نال سارے طالب علمان دی تعلیمی لوڑاں نوں پورا کرن دے ول کوئی نہ کوئی راہ وکھاوے گا۔

تاریخ دے چشم دید گواہ

زندہ بچ جان آئے، تماش بین یا آزادی لئی لڑن آئے، ساڈی تاریخ دی سمجھ اچ بہت وادھا کر سگدی اے۔ چونکہ دنیا دے بہت سارے حصیاں اچ ہولوکاسٹ توں بچ جان آئے وجود نیں، ایس لئی اونہاں نوں طالب علماں دے کلاس دے تجربہ نوں بہترین بنان لئی جدید ٹیکنالوجی دے ورتارے نال کلاس روم دے اندر آپنی کہانیاں بیان کرن دعوت دینا۔ ذاتی کہانیاں سنن ولوں، طالب علم اس تاریخ دے شخصی تجربیاں ولوں وسیع تنوع دریافت کرن گے، تے اونہاں نوں اجتماعی طول و عرض دے نال منسلک کرن گے۔ اونہاں دے ثقافتی تے تاریخی وسعت نظر تے زور دیندے ہوئیاں، ہولوکاسٹ توں پہلاں اونہاں نوں لوکاں دی حیاتی اچ ظاہر کر دتا جاوے گا تے ایس گل دا خطرہ کم کیتا جاوے گا کہ طلباء اونہاں نوں بطور مظلوم انفرادی شناخت کرن۔

تخلیقی تے بامقصد پڑھائی

بہانویں کہ موضوع بہت نسل کشی دی نوعیت دے پاروں نہایت ای حوصلہ شکن ہو سگدا اے، فیر وی کئی ثقافتی ماحول اچ ہولوکاسٹ دے بارے اچ پڑھائی نہایت کامیابی نال کیتی گئی اے۔ کلاس روم دا طرز عمل بہت گہرا اثر کردا اے کہ طالب علم کی سکھدے نیں۔ لہذا، جدوں گل تدریسی حکمت عملی دی ہووے تے بامقصد انتخاب کرنا استادان دی تعلیمی حکمت عملی دے لئی بہت ای ضروری اے۔ ہولوکاسٹ، نسل کشی، یا اجتماعی تشدد دے بارے اچ پڑھان لئی موضوع دیاں پیچیدگی دیاں تمام حساسیت تے تمام قدر شناسی نوں مدنظر رکھنا چائیدا۔ اساتذہ نوں طالب علماں دیاں تخلیقی صلاحیتاں دے موزوں، احتیاط نال مواد، تحریر تے مناظر دا انتخاب کرنا چائیدا، تے ایمانداری نال ایس اچ کوئی ترمیم کیتے بغیر ہولوکاسٹ دی تاریخ بیان کرنی چائیدی۔

نصاب دے وچکاروں طریقہ کار

بہت سارے معلمان نے نصابی پار طریقہ نوں تعلیم دین لئی نہایت ای مفید پایا اے۔ درست تاریخی، ادبی، فنی، تے موسیقی دے مواد دا اکٹھ کرنا تے ورتنا طالب علماں نوں اک تناظر اچ سیکھے ہوئے علم نوں ورتن لئی اک بامعنی طریقہ تے دوجے تناظر اچ اک علم دی بنیاد فراہم کردا اے۔ مثال دے طور تے، اشووتز دے تاریخی پڑھائی نال، جے طالب علم پرائمو لیوی دی شارٹ اسٹوری *Lilit e altracconti* پڑھن، تے اوہ اونہاں نوں اک زیادہ بامعنی تناظر اچ رکھن دے قابل ہون گے۔

این فرینک (Anne Frank) دی پہلی ڈائری۔
این فرینک دی ڈائری یونیسکو دی
ایس جگ دیاں یاداں اچ شامل کیتی گئیں سن۔
2009 اچ رجسٹر شدہ
©AFF Basel, CH/AFS Amsterdam, NL

نسل کشی دی اک تقابلی پڑھائی

استاداں نوں پیش آن آئے
تعلیمی خدشات تے غور کرنا
جدوں کہ ایہ ہولوکاسٹ دی
تعلیم دے بارے اچ بوئے، ہر
کوئی تعلیمی نتیجیاں نوں
ویکھ سکدا اے جیہڑے
یونیسکو دا ہدف نیں۔ امتیازی
سلوک، تہمت لانا تے انکار
کرنا گروپاں دے بنیادی
انسانی حقوق دا، انسانی حقوق
تے نسل کشی دی شدید خلاف
ورزیاں دی صورت اچ ظاہر
ہون دی صلاحیت رکھدا اے
جے ویلے سر اقدامات نئی
کیتے جاندے نیں۔ نسل کشی
تے وڈے پیمانے تے ظلم دے
کارن تے علامتاں نوں سمجھ
لئی، تے نسل کشی دے
تدارک لئی کوششوں نوں
مضبوط بناؤن لئی تعلیم
ضروری اے۔

© ایڈیٹر تیسزیو تیسدا دما مینا لیک

ہولوکاسٹ دے بارے اچ تعلیم دینا
انسانیت دے خلاف نسل کشی تے
جرائم دی تاریخ دی پڑھائی کرن
لئی اک چنگا نقطہ آغاز اے۔ وڈے
پیمانے تے تشدد دی دوجی مثالان
دے نال ہولوکاسٹ دا احتیاط نال
تقابل طالب علماں نوں نسل کشی
دے عمل دے طریقہ کار اچ عام
طرز یا نمونیاں دی شناخت اچ
مدد دے سکدا اے۔

ایہہ وڈے پیمانے تے تشدد دے واقعات دے وچکار خصوصیات تے اختلافات دی سمجھ اچ
سہولت پیدا کردا اے۔ فیرو، وی، نسل کشی دا اک تقابلی پڑھائی منعقد کرن لئی تعلیم لحاظ نال
قابل قدر اے، ایہہ نہایت ای اہم اے کہ ایساں مظالم دا دوجیاں نال کوئی تقابل نہ کیتا جاوے۔
اساتذہ نوں ہولوکاسٹ دے پڑھائی شروع کر دیاں ہوئیاں نازی جرمنی تے اس دے حلیفاں
دے ولوں سر انجام دتیاں گئیاں وکھو وکھ تباہ کن پالیسیاں تے وی توجہ مرکوز کرنا
چاہیدی۔ جدوں دوجیاں نسل کشی دا جائزہ لیئے، تے توجہ خاص طور تے نسل کشی

دے لئی پالیسیاں اتے دینی چاہیدی۔ اونہاں دا ساخت دے لحاظ نال
موازنہ تقابلی نسل کشی دے پڑھائی دی بنیاد اے۔ لیکن کوئی وی
ایہہ فرض نئی کر سکدا اے کہ ہولوکاسٹ دے مظلوماں دے
مصائب کسی ہور گروپ دے مصائب توں بدتر سن جیہڑے کسی
ہور نسل کشی دے واقعے اچ مارے گئے سن، نہ ای نسلان مکان
دے کسی وی تنظیمی ڈھانچہ تے زور دتا جانا چاہیدا۔ وڈے پیمانے
تے تشدد دی ہر مثال، بشمول ہولوکاسٹ نوں ایس دی آپرے لحاظ
نال سمجھیا جانا چاہیدا، نہ ای اینوں گھٹ

زیتوشوا - بے بنک جو ہیزویم ٹیشا ویکرہ
شہ نامی دی اریووستی
© زیتوشوا - لوپا ہیزویم ٹیشا ویکرہ
ی کیو لہ (Pawel Sawicki)

کیتا جاوے، نہ کوئی تراش خراش، نہ ہی ایس دی تردید کیتی جاوے۔

ہولوکاسٹ سے دوجی نسل کشی دی تعلیم لئی وسائل

سارے جگہ لوکاں دے لحاظ نال کہ یونیسکو دے پتے، الیکٹرانک وسیلے، سارے جگہ اچ قابل رسائی نیں، اوہ ہولوکاسٹ، نسل کشی، تے اجتماعی تشدد دے موضوعات تے معلومات دا لئی اک آسان تے گھٹ خرچے آلا طریقہ نیں ناں وی، ایس دی انتہائی اہمیت اے کہ انٹرنیٹ تے درست تے تاریخی اعتبار نال درست معلومات تائیں رسائی حاصل کیتی جاوے۔ ہیٹھ دتیاں ویب سائٹاں کئی بور زبانان اچ وی نہایت قابل اعتبار معلومات فراہم کردیاں نیں۔

www.unesco.org/new/en/education/themes/leading-the-international-agenda/human-rights-education/holocaust-remembrance

یونیسکو دی ویب سائٹ ہولوکاسٹ تے انسانی حقوق دی تعلیم دی دریافت لئی اک بہت چنگی تھان اے۔ ایہہ ہولوکاسٹ تے انسانی حقوق دے مسائل دے وچکار رابطیاں دے معائنہ کرن لئی اک بین الاقوامی تریبی فریم ورک فراہم کردی اے۔

www.un.org/en/holocaustremembrance

ہولوکاسٹ دے بارے اچ اقوام متحدہ تے آؤٹ ریچ پروگرام دی تفصیلی معلومات ایس سائٹ تے لہی جا سکی اے۔ تعلیم مواد تے نال نال پیشہ ورانہ ترقی دے مواقع پیش کیتے جاندے نیں۔

<http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/index.shtml>

نسل کشی دی روک تھام لئی اقوام متحدہ دے خصوصی مشیرا دے دفتر دی ویب سائٹ

www.holocausttaskforce.org/education.html

ہولوکاسٹ دی تعلیم، یاد، تے تحقیق تے بین الاقوامی تعاون دے لئی ٹاسک فورس دی ویب سائٹ ہولوکاسٹ دی تعلیم دے بہت سارے پہلوں تے ودھ کے عملی معلومات تے مشتمل اے۔ بور ودھ کے، "ایہہ ہولوکاسٹ تے دوجی نسل کشی" دی معلومات تے مشتمل اے۔

www.ushmm.org

امریکی ہولوکاسٹ میموریل میوزیم دی ویب سائٹ ہولوکاسٹ دے بارے اچ وسیع پیمانے تے گہرائی آلی تاریخی معلومات رکھدی اے۔ ایہہ ہولوکاسٹ دے متعلق تصاویراں تے نقشے بھی شامل کردیاں، بنیادی ذریعہ دستاویزات دے لئی آسان رسائی فراہم کردا اے۔ ایس اچ نسل کشی تے اجتماعی تشدد بارے وسیع معلومات موجود نیں۔

www.yadvashem.il.org

ہولوکاسٹ دے بارے اچ معلومات دا ایس جگہ دا سبھ توں وڈا ذخیرہ، یاد واشیم (YadVashem) دی ویب سائٹ ڈیجیٹل مجموعے، پیشہ ور افراد دے لئی ای لرننگ، شعاع دے مظلومان دے ناں، تے دنیا دی کئی زبانان اچ تاریخی معلومات دا خزانہ فراہم کر دی اے۔

www.memorialdelashoah.org

شوہ میموریل ہولوکاسٹ اتے زیادہ تر فرانسیسی زبان اچ، وکھو وکھو وسائل تائیں رسائی فراہم کردا اے۔ ایس اچ پرائمری دیاں بالان لئی اک ویب سائٹ شامل اے: www.grenierdesarah.org تے ثانوی اسکول دے اساتذہ دے لئی: www.enseigner-histoire-shoah.org

www.memorial-museums.net

سارے جگہ اچاداریاں دا اک مجموعی جائزہ، جیہڑا ہولوکاسٹ دی تاریخ نال نمٹدا اے، اوہ برلن، جرمنی اچ ٹوپوگرافی آف ٹیرر فاؤنڈیشن دے نئے تخلیق کیتا سی۔

www.projetaladin.org

یونیسکو دی سرپرستی دے بیٹھ، پراجیکٹ علالین، اک کئی پہلواں آلا شروع کیتا ہونیا ثقافتی قدم، دا مقصد بولوکاسٹ دے انکار، تے خاص طور تے مسلمانان تے بہودیاں دے وچکار، بین الثقافتی مکالمے نوں فروغ دیندیاں ہونیاں، نسلی تعصب تے ناقابل برداشت ہونے دا مقابلہ کرنا۔ انگریزی، عربی، ترکی، تے فارسی اچ۔

www.annefrank.org

این فرینک (Anne Frank) ہاؤس اک آزاد تنظیم اے، جنوں خفیہ منسلکات دی دیکھ بھال سونپی گئی اے، ایہہ اوہ تھاں اے جتھے این فرینک دوجی جنگ عظیم دے دوران لک گئی سی تے جتھے اوس نے اپنی خفیہ ڈائری لکھی سی۔ ایہہ اوہدی حیاتی دی کہانی لوکاں دے سمجھنے لیاندی اے کہ اوہ یہود دشمنی، نسل پرستی تے امتیازی سلوک دے خطرات تے آزادی دی اہمیت، مساوی حقوق تے جمہوریت اتے غور کرن دی حوصلہ افزائی کردی اے۔ annefrankguide.net ویب سائٹ 22 زبانان تے ملکی ورژن اچ دستیاب اے۔

www.dornsife.usc.edu/vhi

ویژول تاریخ تے تعلیم دا یو ایس سی (USC Shoah) فاؤنڈیشن انسٹیٹیوٹ جگ اچ بولوکاسٹ توں زندہ بچ جان آئے لوکاں دی شہادت دی سبھ توں وڈی محفوظ شدہ دستاویزی شہادتان نیں۔ ایہہ بڑی تعداد اچ ویڈیو شہادتان، استادان لئی سبق، وکھو وکھو تعلیمی وسائل دی اک وڈی تعداد تائیں رسائی فراہم کردا اے۔ ایہہ اپنے اک حصے اچ آرمینیا، روانڈا تے کمبوڈیا دے زندہ بچ جان آلیاں دی شہادت نوں وی شامل کردا اے۔

www.ioe.ac.uk/holocaust

بولوکاسٹ لئی انسٹیٹیوٹ آف ایجوکیشنز سینٹر (The Institute of Education's Centre) اوہ پہلا ادارہ اے جیہڑا بولوکاسٹ دے بارے اچ وسیع قومی تحقیقات نوں نویں پروگرامان، مواد تے وسائل اچ تدریس تے سیکھن لئی یک جا کردا اے جیہڑا کلاس روم دی ایناں جنوتیاں توں پورا کرن لئی بنایا گیا اے۔

www.ctholocaust.co.za

افریقہ دے براعظم تے اک منفرد پہل، دکھنی افریقہ دی بولوکاسٹ تے نسل کشی دی فاؤنڈیشن (South African Holocaust and Genocide Foundation) اک انسانی حقوق تے تنوع دے احترام تے قابل قدر ہون آلی اک زیادہ دیکھ بھال تے انصاف پسند معاشرہ قائم کرن لئی وقف اے۔ فاؤنڈیشن دے ولوں احاطہ کیتے جنڑ آئے مرکز بولوکاسٹ اچ قتل کیتے جان آئے سٹھ لاکھ بہودیاں تے نازی دور دیاں تمام مظلومان، دی میموریلز یاداشت دے طور تے خدمت کردی اے، ایہہ تعصب، نسل پرستی تے امتیازی سلوک دے نتائج دے بارے اچ سکھاندی اے، تے بے حسی، لاتعلقی تے خاموشی دے خطرات دی سمجھ نوں فروغ دیندی اے۔

www.instituteforthestudyofgenocide.org

نسل کشی دے پڑھائی دا ادارہ، (The Institute for the Study of Genocide) یونیورسٹی آف اسٹیٹ آف نیو یارک دے ولوں چارٹر شدہ اک غیر نفع بخش تنظیم اے، جیہڑی سٹی یونیورسٹی آف نیویارک دے جان جے کالج آف کریمینل جسٹس اچ واقع اے، ایہہ نسل کشی، ریاستی قتل، تے خطرہ اچ موجود گروپ، بین الاقوامی قوانین تے ماضی دیاں نسل کشی دے پڑھائی بارے اچ وڈی ویبوغرافی مہیا کردی اے۔

www.genocidewatch.org

نسل کشی نوں روکن لئی جینوسائیڈ واچ دا مقصد اک بین الاقوامی تحریک نوں آگے ودھانڈا اے۔

www.hrw.org

ہیومن رائٹس واچ دنیا بھر اچ انسانی حقوق دے مسائل تے خبر، تجزیہ، رپورٹان تے وسائل دی وسیع اقسام فراہم کردا اے۔

بیسویں تے اکیسویں صدی دا آغاز نسل کشی تے وڈے پیمانے تے ظلم و ستم دا اک بے نظیر مثالاں سمنڑے آئیاں نیں۔ ہریرو، آرمینیائی، ہولوکاسٹ تے دوجے نازی جرائم، سٹالنسٹ جرائم، کمبوڈیا، پورب تیمور، روانڈا، بوسنیا تے ہرزیگوینا، کوسوو، دارفر، جموریہ عوامی کانگو ... فہرست اگے ودھدی ای جاندی اے۔

یونیسکو دے توسط توں، اس دے وڈے پیمانے تے تشدد تے نسل کشی دیاں بنیادی کارن لئی اک عظیم تر سمجھداری تائیں اپڑنا ممکن اے۔ ایس کوشش اچ ہولوکاسٹ دی پڑھائی ساڈی مدد کر سگدی اے جدوں اسی پیچیدہ عوامل نوندریافت کرنا جاری رکھیے جیہڑا سرکار تے انفرادی لوکاں نوں انسانیت دے خلاف جرائم کرن دی اجازت دیندا اے۔